

Laudato Si' en de zorg voor ons gemeenschappelijk huis Het goede leven delen en beschermen

Juni, 2026

Met dank aan de leerlingen (vwo-5) van het d'Oultremontcollege (OMO) te Drunen.

Dr. Bill Banning

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Intro voor de leraar	4
Intro voor leerlingen.....	8
Laudato Si' en het alledaagse leven	9
Opdracht 1 Thuis: de eigen direct leefomgeving.....	9
Opdracht 2 Wereldwijd: de voetafdruk en mondiale rechtvaardigheid (universele solidariteit)	9
Opdracht 3 Nationaal: de sociaalecologische crisis in Groningen	10
Opdracht 4 Dagelijkse praktijk: bewuste keuzes in supermarkt en aan tafel.....	11
Opdracht 5 Het verhaal van ons afval: een oproep tot verandering.....	12
Laudato Si' en de atheïst: samen zorgdragen voor de aarde	13
Opdracht 6 Wereldbeeld: de bril waardoor we de wereld zien.....	13
Opdracht 7 Duurzaamheid: een woord, vele werelden.....	14
Opdracht 8 # StartEenMovement – van littekens naar heling en herstel.....	15
Laudato Si' en de wereld – ons gemeenschappelijk huis.....	17
Opdracht 9 Weersveranderingen – natuurlijk ritme of menselijke littekens?	17
Opdracht 10 Zee-afval en ruimtestof: de grenzen van ons beheer.....	18
Opdracht 11 Klimaatjurist in actie tegen vervuiling van natuur en leefomgeving.....	18
Opdracht 12 De wegwerpcultuur: van spullen naar mensen.....	19
Laudato Si' en de andere religies: een dialoog over de schepping	20
Opdracht 13 Christelijk groen	20
Opdracht 14 De Kleuren van de wereldreligies.....	20
Opdracht 15 Boeddhisme en het gemeenschappelijk huis	21
Afsluitende doe-opdrachten	22
Opdracht 16 De Duurzame Bucketlist – Een Aftermovie van Hoop	22
Opdracht 17 De Duurzame Ruilmarkt – Waarde boven Prijs	23
Opdracht 18 Afronding: de Dag van de Herwaardering.....	24
Het Web van Verbondenheid in ons Gemeenschappelijk huis.....	25
1. Het Diagram: de Driehoek van Relaties	25
2. De Drie Dimensies van Zorg	25
3. De pedagogische vertaling naar het onderwijs	26
Slotwoord: een oproep tot verbondenheid.....	26

Voorwoord

De basisversie van dit materiaal is oorspronkelijk ontwikkeld ter gelegenheid van de Week van het Katholiek Onderwijs 2019. In de zomer van 2026 is de tekst volledig herzien en grondig uitgebreid door theoloog en onderwijspedagoog dr. Bill Banning. Met vreugde beveel ik deze vernieuwde lesbrieven aan voor ons onderwijs, waarin de dringende oproep van de encycliek *Laudato Si'* vertaald wordt naar de leefwereld van jongeren.

De vorige paus, die de naam Franciscus gekozen had, schreef in 2015 een heel bijzondere brief aan de wereld: de encycliek *Laudato Si'*. Daarin spreekt hij van de zorg voor 'ons gemeenschappelijk huis': de zorg voor de schepping inclusief de hele natuur en de mensengemeenschap.

In het verlengde van deze brief heeft dr. Bill Banning bijgaande lesbrieven geschreven om deze zorg concreter te maken.

Het materiaal bestaat uit lessen en opdrachten die elkaar aanvullen maar die ook los van elkaar gebruikt kunnen worden. Elke les is een afzonderlijk geheel. Ze zijn bedoeld voor de midden- en bovenbouw. Het verschil in niveau zal vorm krijgen in hoe de leerlingen reageren, al naar gelang hun leeftijd. Elke les duurt tussen de 35 en 50 minuten.

De school is een belangrijke plek om te groeien in het bewustzijn dat wij allemaal verantwoordelijk zijn voor ons gemeenschappelijk huis. Want de aarde is een huis voor ons allemaal.

Veel plezier toegewenst met dit materiaal!

Cum approbatione ecclesiastica

Haarlem, feest van st. Benedictus, 11 juli 2026

+Jan Hendriks
Bisschop-referent voor het onderwijs

Intro voor de leraar

De grond wordt ons bijna te heet onder de voeten. Dat is – helaas – in zowel letterlijke als figuurlijke zin waar aan het worden. De opwarming van de aarde doet zich steeds meer gelden en we beseffen tegelijkertijd dat wij mensen hier niet onschuldig aan zijn. Gelukkig komt er steeds meer aandacht voor de zorg voor natuur en milieu. Een begrip als biodiversiteit bestond een aantal decennia geleden nog niet, nu maken velen zich zorgen over het afnemen daarvan. Op allerlei fronten zetten mensen zich in om te redden wat er te redden valt: van Natuurmonumenten tot Greenpeace, van Wereldnatuurfonds (WNF) tot Sea Shepherd, van Natuur & Milieu tot de Internationale Walviscommissie (IWC), van internationale Klimaattoppen tot individuele afvalscheiding, van Milieudefensie tot Jongeren Milieu Actief, van Buijs Eco Consult tot Arcadis (voorheen Heidemaatschappij) en zo valt nog wel even door te gaan¹.

Een mooi voorbeeld vormt bijv. LUCIE, het referentielabel voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen². De LUCIE-norm nodigt de organisaties uit om hun MVO-aanpak te concentreren op de volgende zeven verbintenissen:

- Respecteer de belangen van de klanten en consument
- Bescherm het milieu
- Waardeer de menselijke waardigheid als belangrijkste 'kapitaal'
- Handel met de nodige loyaliteit en verantwoordelijkheid op de markten
- Respecteer de fundamentele rechten van personen
- Verenig het belang van de vennootschap met het algemeen belang³
- Zorg voor transparantie van het besluitvormings- en controlesysteem

Op deze wijze wordt een integrale aanpak mogelijk die de leefwereld van planten, dieren en mensen ten goede zal komen. Deze zeven zakelijke kaders vormen de buitenzijde van een dieperliggende visie, die we terugvinden in de integrale ecologie van Franciscus. De LUCIE-verbintenissen weerspiegelen de overtuiging van de paus dat milieuaspecten onlosmakelijk verbonden zijn met sociale en menselijke verhoudingen.

Ook binnen gelovige gemeenschappen bestaat er zorg om de natuur en het milieu: het ecologisch bewustzijn begint stevige vormen aan te nemen⁴. Niet zo vreemd, want de natuur is een schepping van God waar mensen behoedzaam mee om dienen te gaan. Gelovigen trekken – als het goed is – hier samen op met andersgelovige en niet-gelovige mensen op: met ieder mens van goede wil. Want schepping of evolutie (of een combinatie van deze twee begrippen), de natuur en het milieu staan op het spel door menselijk toedoen.

Christelijke gemeenschappen staan al tientallen jaren stil bij het thema *Behoud van de Schepping*. In de brief (encycliek) *Laudato Si'* (over de zorg voor het gemeenschappelijke huis) roept Paus Franciscus

¹ Zie bijvoorbeeld de volgende succesvolle projecten: <https://groenlinks.nl/standpunten/klimaat/groene-en-duurzame-successen-uit-het-land>.

² Zie het van oorsprong Franse initiatief <https://agence-lucie.com/fr/accueil/> en in Nederland: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/verantwoord-ondernemen>.

³ Het verenigen van vennootschapsbelang met het algemeen belang in de LUCIE-norm resoneert met het pauselijke standpunt dat het klimaat een 'gemeenschappelijk goed' is, dat van allen en voor allen is.

⁴ Zie bijv. <https://laudato-si.nl/>, <https://protestantsekerk.nl/verdieping/protestantse-kerk-en-duurzaamheid/>, <https://www.ru.nl/sites/default/files/2023-01/Rapport-groene-activiteiten-kerken.pdf>, <https://kellykeasberry.com/2024/10/12/hoe-kunnen-kerken-bijdragen-aan-ecologisch-bewustzijn-zeven-tips/> en: <https://www.theologie.nl/de-groene-kerken/?srsltid=AfmBOoitupYNhyEPmdTIJ9m6t9xwXS9LGjAlYxeWg-VCwCUqUANPLo0>.

‘alle mensen van goede wil’ op om met respect en eerbied om te gaan met de aarde en de armen. Franciscus herinnert ons eraan dat de aarde, ons gemeenschappelijke huis, “als een zuster is met wie we ons leven delen en een fijne moeder die haar armen opent om ons te omhelzen”. Wij zelf zijn “stof van de aarde (vgl. Gen 2:7); ons lichaam zelf is samengesteld uit elementen van de planeet, haar lucht laat ons ademen, haar water schenkt ons leven en voedt ons”.

Met andere woorden: wie de schepping vernietigt, maakt zichzelf en anderen het leven onmogelijk, waarbij vooral de armste mensen de dupe zijn. De paus verwijst met de naam van zijn encycliek naar het beroemde **Zonnelied** van Franciscus van Assisi (1225)⁵ dat hij in 1225 schreef toen hij zwaar ziek lag in San Damiano⁶. Dit gedicht is een lofprijzing op (*Laudato Si’, Wees geprezen...*) de Allerhoogste met alle schepselen: broeder zon, zuster maan en sterren, broeder wind, zuster water, onze zuster moeder aarde die ons voedt en leidt, en allerlei vruchten voortbrengt, bonte bloemen en planten.

Franciscus leefde in een wonderbaarlijke harmonie met God, de ander, de natuur en zichzelf. Zo aten de vogels uit zijn hand en bracht hij een woeste wolf tot rust. Meer eigentijds gezegd, Franciscus laat zien dat inzet voor de samenleving en innerlijke vrede niet te scheiden zijn van de zorg voor de natuur.

Het is niet voor niets dat paus Franciscus zijn naam ontleende aan deze heilige, de naam Franciscus houdt voor hem een opdracht in:

“Franciscus van Assisi is het beste voorbeeld van de zorg voor de kwetsbare en van een integrale ecologie die vol vreugde en authenticiteit is. Franciscus toont ons hoe onverbrekkelijk de band is tussen zorg voor de natuur, gerechtigheid voor de armen, inzet voor de samenleving en innerlijke vrede”.

Daarom is Franciscus van Assisi een belangrijke man in de ogen van Paus Franciscus en hij hoopt dat Franciscus ook nu vele mensen mag inspireren tot inzet voor ‘onze zuster moeder aarde’.

Een aantal belangrijke ideeën die de rode draad zijn door de hele encycliek zijn als volgt:

- De nauwe relatie tussen de armen en de broosheid van de planeet
- De overtuiging dat alles in de wereld met elkaar verbonden is
- De kritiek op de nieuwe modellen en vormen van macht die voortkomen uit technologie
- De oproep om economie en vooruitgang op andere manieren te benaderen
- De waarde die eigen is aan ieder schepsel
- De menselijke betekenis van ecologie
- De noodzaak van een openhartig en eerlijk debat
- De serieuze verantwoordelijkheid van internationaal en lokaal beleid
- De wegwerpcultuur en het voorstel van een nieuwe levensstijl

De kern van *Laudato Si’* vormt de vraag:

“Wat voor wereld willen we achterlaten aan wie na ons komen, aan de kinderen die nu opgroeien?”

⁵ Zie bijv.: https://nl.wikipedia.org/wiki/Franciscus_van_Assisi en: <https://www.lucepedia.nl/dossieritem/franciscus-van-assisi/franciscus-van-assisi-1181-1226>.

⁶ Zie <https://nl.wikipedia.org/wiki/Zonnelied> en: <https://www.kn.nl/inspiratie/muziek/het-zonnelied-krijgt-een-nieuw-jasje-nu-is-een-goed-moment/>.

Deze vraag spoort ons aan na te gaan wat de betekenis is van het bestaan en welke waarden de grondslag vormen van het sociale leven:

- Wat is het doel van ons leven in deze wereld?
- Waarom zijn we hier?
- Wat is de bestemming van ons werk en al onze inspanningen?
- Wat heeft de aarde met alle levende wezens van ons nodig?

Tot slot besluit paus Franciscus met een ernstige opmerking: "Tenzij we worstelen met deze diepere vragen, geloof ik niet dat onze zorg voor de ecologie belangrijke resultaten zal opleveren." Helaas laat het nieuws van elke dag zien dat deze opmerking niet uit de lucht gegrepen is.

Het onderstaande aanbod van lessen komt voort uit de betrokkenheid bij natuur en milieu van een aantal leraren en jongelui op het d'Oultremontcollege te Drunen. Hopelijk bieden ze concrete handvatten om 'het goede leven te delen en te beschermen'.

Zo willen we gehoor bieden aan de pauselijke oproep tot een "ecologische opvoeding" die aanzet tot een nieuwe levensstijl en een duurzaam bondgenootschap tussen mensheid, milieu en natuur. De zorg voor de schepping (en voor wie niet gelooft: de zorg voor de evolutie) is immers niet slechts een vakmatig onderdeel van bijv. het vak godsdienst-levensbeschouwing, maar vormt een existentiële opdracht voor de hele schoolgemeenschap om "het goede leven te delen en te beschermen". Als leraren mogen we daar het voortouw in nemen.

Dr. Bill Banning

theoloog en onderwijspedagoog en inmiddels gepensioneerd leraar godsdienst-levensbeschouwing

Gebruikte bronnen

Voornaamste bron met de Nederlandse tekst van Laudato Si': [Encycliek-van-paus-Franciscus-Laudato-Si.pdf](#)

Voor veel extra info en vooral ook praktische vertalingen van Laudato Si' naar de Nederlandse situatie, zie: <https://laudato-si.nl/> (van de 'Laudato Si' Alliantie Nederland': een alliantie van twaalf katholiek geïnspireerde organisaties. Wat deze organisaties bindt is het geloof in samenwerking om de klimaatcrisis het hoofd te bieden. Dit betekent dat zij eco-sociale activiteiten stimuleren: groene keuzes die recht doen aan mensen. In dit kader verzorgen zij ook gastlessen en workshops: <https://laudato-si.nl/workshops-en-lezingen/>).

Bij een aantal opdrachten staat een verwijzing naar de film **THE LETTER: a message for our earth** van paus Franciscus over dit thema (<https://laudato-si.nl/the-letter/>). Deze indrukwekkende film uit 2022 brengt de visie van zijn encycliek Laudato Si' (uit 2015) tot leven (geregisseerd door Nicolas Brown). In de documentaire gaat de paus in gesprek met vier 'stemmen' die vaak niet gehoord worden in het globale klimaatdebat: de stem van de armen, de inheemse bevolking, de jeugd en de natuur. Samen zoeken ze naar hoop en wegen om onze gemeenschappelijke aarde te beschermen. Als docent kunt u ervoor kiezen om de film in zijn geheel (of deels) als introductie bij deze lesbrief te gebruiken.

Leerlingen kunnen deze film gebruiken als beeldend en rijkelijk informatief achtergrondmateriaal bij deze lesbrief. Beelden zeggen immers meer dan woorden. De verwijzingen naar de betreffende filmfragmenten staan in steeds in een blok onder betreffende opdracht.

Hoofdstuk vier Laudato Si` (eerste alinea's)

Een integrale ecologie

Ecologie van milieu, economie en maatschappij

De ecologie bestudeert de relaties tussen de levende organismen en de omgeving waarin zij zich ontwikkelen. Zij vereist ook stil te blijven staan om na te denken en te discussiëren over de voorwaarden van leven en overleven van de maatschappij en daarbij de eerlijkheid te hebben om modellen voor ontwikkeling, voor productie en consumptie ter discussie te stellen. Het is niet overbodig nogmaals met klem naar voren te brengen dat alles met elkaar in verband staat. Tijd en ruimte zijn onderling niet onafhankelijk en evenmin kunnen atomen en subatomaire deeltjes los van elkaar gezien worden.

Zoals de verschillende - fysieke, chemische en biologische - componenten van de planeet met elkaar in relatie staan, zo vormen ook de levende soorten een **netwerk** dat wij nooit definitief kennen en begrijpen. Een groot deel van onze genetische informatie wordt met veel levende wezens gedeeld. Daarom kan fragmentarische en geïsoleerde kennis een vorm van onwetendheid worden, als zij zich ertegen verzet te integreren in een bredere visie op de werkelijkheid.

Wanneer wij het hebben over “milieu”, verwijzen wij ook naar een **bijzondere relatie**: die tussen de natuur en de maatschappij die haar bewoont. Dit verhindert ons de natuur te beschouwen als iets dat los van ons staat, of als een pure omlijsting van ons leven. Wij zijn hierin opgenomen, wij zijn een deel ervan en wij zijn ermee verweven.

De redenen waarom een plaats wordt vervuild, vragen om een analyse van het functioneren van de maatschappij, haar economie, haar gedrag, de manieren waarop zij de werkelijkheid begrijpt.

Gegeven de omvang van de veranderingen, is het niet meer mogelijk een specifiek en onafhankelijk antwoord op ieder gedeelte van het probleem te vinden. **Het is fundamenteel om integrale oplossingen te zoeken die met de interacties van de natuurlijke systemen onderling en met de maatschappelijke systemen rekening houden.**

Er bestaan niet twee crises afzonderlijk, een milieucrisis en een maatschappelijke crisis, **er is slechts één complexe sociale en ecologische crisis.**

De richtlijnen voor een oplossing vragen om een integrale benadering om de armoede te bestrijden, uitgesloten mensen hun waardigheid terug te geven **en tegelijkertijd** voor de natuur te zorgen.

Tip voor de leraar: de opdrachten gaan van eenvoudig naar ingewikkeld. Maak hierin zelf een keuze welke opdrachten u voorbij wilt laten komen (of laat leerlingen zelf kiezen of desgewenst zelf betere werkvormen bedenken). Zorg a.u.b. wel dat de ‘plasticsoep’ aan bod komt.

P.S.

Wie liever een andere insteek kiest (meer gericht op vredesvraagstukken) en bijv. meer interesse heeft in de historische ontmoeting tussen Franciscus van Assisi en de moslim-sultan Malek Al-Kamil in 1219 te Damiate in Egypte, zie hier de zeer uitgebreide site:

https://www.kuleuven.be/thomas/page/franciscus-en-de-sultan/?utm_source=flexmail&utm_medium=e-mail&utm_campaign=thomas20190603&utm_content=franciscus+en+de+sultan

Intro voor leerlingen

De eikenprocessierups, een lage grondwaterstand, overstromende rivieren, bosbranden, smeltende ijskappen, verhoogde zeespiegel: het nieuws staat er vol van. Zelfs het jeugdjournaal laat dagelijks zien hoe het klimaat verandert. Maar wat betekent dat voor jou? Moet je daar als tiener nu wel of niet iets mee?

De meningen over het klimaat verschillen enorm. Sommigen houden scholierenstakingen om de regering tot actie te dwingen, terwijl anderen het allemaal zwaar overdreven vinden.

Juist omdat er zoveel verschillende stemmen zijn, hebben we deze opdrachten voor je gemaakt. Ze dagen je uit om niet alleen naar de cijfers en het nieuws te kijken, maar vooral om te ontdekken wat jouw eigen plek in dit geheel is.

Dit gaat namelijk ook over jouw eigen toekomst. Wie wil jij zijn in deze wereld? Wat voor spoor wil jij achterlaten? De zorg voor de aarde is niet alleen iets voor wetenschappers, maar raakt aan de kern van jouw eigen leven en de keuzes die jij maakt.

Wist je dat niet alleen wetenschappers zich zorgen maken? Ook religieuze leiders, zoals de vorige Paus Franciscus, vragen aandacht voor de 'plasticsoep', de droogte en de onrechtvaardige verdeling van de rijkdom in de wereld.

In zijn brief *Laudato Si'* (over de zorg voor ons gemeenschappelijke huis) roept hij iedereen op om met meer eerbied om te gaan met de aarde én met de mensen die het hardst getroffen worden door de veranderingen.

Franciscus herinnert ons aan iets bijzonders: de aarde is als een zus met wie we ons leven delen, of een moeder die haar armen om ons heen slaat. Wij zijn niet losgekoppeld van de natuur; ons lichaam is opgebouwd uit de elementen van deze planeet. Haar lucht laat ons ademen, haar water geeft ons leven. Wijzelf zijn "stof van de aarde" (vgl. Gen 2:7). De zorg voor de aarde is dus eigenlijk ook zorg voor onszelf en voor elkaar.

We wensen je veel inspiratie toe. Hopelijk helpen deze opdrachten je om een eigen, gewogen mening te vormen. Niet omdat het 'moet' van de overheid, maar omdat je ontdekt dat jij een onmisbaar deel bent van onze 'moeder Aarde': wij zijn de natuur.

Veel succes!

Mede namens de leerlingen van het d'Oultremontcollege in Drunen,
Dr. Bill Banning

Intro voor de leraar & Intro voor leerlingen

- **Filmfragment:** 00:00 - 05:05 (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** De introductie van de encycliek *Laudato Si'*, de historische achtergrond van Franciscus van Assisi en de verontrustende signalen van de wereldwijde crisis (bosbranden, overstromingen).
Dit fragment schetst de urgentie ("de grond wordt ons te heet onder de voeten") en introduceert de metafoor van de aarde als onze zuster en moeder.

Laudato Si' en het alledaagse leven

Denk aan afvalscheiding en ons verbruik van olie en gas. Iedereen mag meedoen, ook zonder gevulde portemonnee. Zorg voor de aarde is geen kwestie van geld, maar van aandacht. Juist in de kleine, dagelijkse dingen laten we zien dat we onze wereld en elkaar waarderen.

Tip: De leraar kan ook zelf onderstaande opdrachten maken: niet als een 'expert' die laat zien hoe het moet, maar als een medereiziger die ook worstelt met de balans tussen gemak en zorg voor ons gemeenschappelijke huis.

Opdracht 1 Thuis: de eigen direct leefomgeving

- a. Sta eens stil bij wat je thuis doet aan het schoon en leefbaar houden van je leefomgeving. Denk aan afval scheiden, minder lang douchen, rommel in de prullenbak, je lichten uitdoen of nadenken voordat je iets nieuws koopt.
- b. Noem drie concrete punten waarmee jij zorgt voor 'ons gemeenschappelijke huis'. Waarom kies je juist deze drie?
- c. Motivatie: Doe je dit omdat het 'moet' (bijv. van je ouders of de overheid), of doe je dit omdat je beseft dat jouw gedrag invloed heeft op het leven van anderen en de natuur?
- d. Vergelijk je ingebrachte punten en motivatie met je buurman/vrouw.
- e. De blik naar buiten: Kijk nog eens naar jullie lijstjes bij punt b. Welke van deze acties is volgens jullie ook goed voor andere mensen (bijvoorbeeld mensen in arme landen of de generatie na jou)?

Opdracht 2 Wereldwijd: de voetafdruk en mondiale rechtvaardigheid (universele solidariteit)

Paus Franciscus spreekt in zijn brief over een 'ecologische schuld'. Hij bedoelt hiermee dat de manier waarop wij in het rijke Westen leven, vaak ten koste gaat van de natuur en de mensen in armere landen. Franciscus herinnert ons eraan dat we deel uitmaken van één menselijke familie. Een kleinere

voetafdruk is geen verlies voor onszelf, maar een geschenk aan onze 'broeders en zusters' en aan de generaties na ons.

- a. Leg in je eigen woorden uit wat 'ecologische schuld' te maken heeft met rechtvaardigheid en onze 'footprint'.
- b. Ga naar de site: <http://voetafdruktest.wnf.nl/> en doe de test.
- c. Bekijk je resultaat. Wat doet dit getal met je? Verrast het je, of had je dit verwacht? Wat zegt dit getal jou persoonlijk over jouw relatie met de aarde en de mensen elders?
- d. Franciscus nodigt ons uit tot een nieuwe levensstijl. Welke concrete mogelijkheden of verlangens zie jij om je eigen voetafdruk op aarde kleiner te maken? Welke stap past bij wie jij wilt zijn in deze wereld?

Opdracht 2: Wereldwijd: de voetafdruk en mondiale rechtvaardigheid (ook Opdracht 9: Weersveranderingen).

- **Filmfragment:** 05:05 - 11:25 (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** Het verhaal van Arouna Kandé uit Senegal; Arouna is een klimaatvluchteling. Hij vertelt hoe zijn geboortedorp aan de kust letterlijk wordt opgeslokt door de stijgende zeespiegel en hoe extreme droogte het binnenland teistert, wat leidt tot gedwongen migratie en het uiteenvallen van gezinnen.
Dit fragment geeft een concreet gezicht aan het concept 'ecologische schuld' en universele solidariteit. Het toont leerlingen hoe de westerse voetafdruk rechtstreeks bijdraagt aan het onrecht en de breuk in de menselijke familie aan de andere kant van de oceaan.
Past bij deze uitspraak van de paus: *"Er bestaan niet twee crises afzonderlijk... Er is slechts één complexe sociale en ecologische crisis."* De kreet van de aarde en de kreet van de armen zijn hier letterlijk één.

Opdracht 3 Nationaal: de sociaalecologische crisis in Groningen

De encycieliek van de paus benadrukt dat de 'kreet van de aarde' en de 'kreet van de mensen' één zijn. Het gas uit de Groningse bodem heeft ons land decennialang veel rijkdom gebracht, maar de prijs die de bewoners daarvoor betalen is (te) hoog. Dit dwingt ons om kritisch te kijken naar wat we 'vooruitgang' noemen. Hier speelt een voorbeeld van 'integrale ecologie' in ons eigen land: natuur en mens zijn onlosmakelijk verbonden.

Het belevingsverhaal van Lily te Feerwerd

Vanwege de schade aan haar huis had Lily te maken met de volgende instanties: NAM, contra expertise, CVW, Arbiter Bodembeweging.

Hier een samenvatting van haar verhaal: "Ondanks de schade aan mijn huis voel ik me nog steeds thuis in Feerwerd. Maar als ik alles van tevoren had geweten, dan weet ik niet of ik dat [*het aanklaarten van de schade en vragen om vergoeding, B.B.*] weer zo zou hebben gedaan. Het voelt onrechtvaardig, onredelijk, je wordt weggezet als: je zeurt eigenlijk."

Lees haar verhaal over het schadeproces dat bijna 7 (!) jaar heeft geduurd ondanks alle inspanningen van haar kant: <https://www.gasberaad.nl/bevingsverhalen/het-bevingsverhaal-van-lily/>

- a. Ontmoeting: Ga naar de site <https://gasberaad.nl/bevingsverhaal/> en lees twee van de vele verhalen.
- b. Feiten: Welke ernstige gevolgen van de gaswinning kom je tegen in deze verhalen? Denk aan de schade aan huizen en de directe leefomgeving.
- c. Mens: Wat valt je op aan de gemoedstoestand (gevoelens en gedachten) van de mensen die hun verhaal doen? Hoe beïnvloeden de angst en knagende onzekerheid hun dagelijks leven?
- d. Rechtvaardigheid: Het gas heeft Nederland veel rijkdom gebracht, maar de bewoners in Groningen betalen de rekening. Wat vind je van deze verdeling? Hoe kijk je nu naar het besluit van de regering om definitief te stoppen met de gaswinning?
- e. Jouw stem: Paus Franciscus roept op tot een 'cultuur van zorg' in plaats van een 'wegwerpcultuur'. Als jij Lily mocht helpen in haar contact met de instanties, wat zou er dan volgens jou fundamenteel moeten veranderen in de manier waarop zij behandeld wordt?

Opdracht 4 Dagelijkse praktijk: bewuste keuzes in supermarkt en aan tafel

Achter elk product in het schap zit een verhaal van een boer, een dier en de aarde. Kiezen is dus eigenlijk een vorm van verbinding zoeken. Paus Franciscus herinnert ons eraan dat wij als consumenten veel macht hebben. Elke keer als we iets kopen, maken we een keuze voor de wereld waarin we willen leven.

- a. Verkenning: Ga naar de site: [De workshops - God in de supermarkt](#).
- b. De complexiteit: Lees het onderstaande fragment over 'God in de supermarkt'. Je ziet dat keuzes maken een boeiende uitdaging kan zijn.
De fundamentele vraag is: kies je voor goedkoop, lokaal, voor biologisch, voor diervriendelijk of voor een eerlijke prijs voor de boer?

“Het is vast herkenbaar. Je staat in de supermarkt en je vraagt je af: wat eten we vanavond? De biologische boontjes uit Egypte of de 'gewone' boontjes uit Nederland? Een hamburger of een sojaburger? Of toch vis? Wat betekent dan dat gekke keurmerk precies? Gaan we voor het gezonde, plantaardige Alpro toetje, of toch een emmertje met yoghurt en aardbeien wat eigenlijk het lekkerste is? Wordt het de dure of de goedkope reep chocola? Je hebt het niet gemakkelijk als consument in de supermarkt. Bij elk schap moeten keuzes gemaakt worden, en het is geen gemakkelijke afweging tussen lekker, goedkoop, gezond, milieuvriendelijk, diervriendelijk en eerlijk voor de producent. Het palet aan keurmerken kan helpen, maar zorgt ook voor verwarring.”

- c. Jouw missie: Ga voor de volgende les eens de supermarkt in en maak een avondmenu dat volgens jou het beste is voor de aarde. Dat is ook een geschenk aan onze 'zuster aarde'.
 - De uitdaging: Probeer bij je keuzes te letten op waar het vandaan komt, welke keurmerken er op staan en hoeveel (en welke) verpakking eromheen zit.
 - De test: Kook het menu ook echt! Hoe smaakt een maaltijd waar je met zoveel aandacht over hebt nagedacht?

- De reflectie: Deel je ervaring in ongeveer een halve A4. Welke overwegingen vond je het meest interessant of het moeilijkst? Wat was je grootste ontdekking tijdens het winkelen of het eten?
- d. Presentatie: Leerlingen (en leraar) delen één foto van hun 'trotse bord' en één foto van het meest 'lastige' product (bijvoorbeeld die boontjes uit Egypte of een product met teveel plastic) (dit kan concreet aanknooppunten voor de dialoog bieden in de klas over de complexiteit van keuzes).

Opdracht 5 Het verhaal van ons afval: een oproep tot verandering

Volgens paus Franciscus is de zorg voor het milieu een daad van rechtvaardigheid. Hij is niet de eerste paus die dit zegt; al sinds paus Leo XIII (met de eerste sociale brief in 1891) en latere pausen als Paulus VI en Johannes Paulus II, maakt de Kerk zich zorgen over hoe wij met de aarde en de armen omgaan. De boodschap is helder: onze huidige manier van leven kan zo niet doorgaan.

In Laudato Si' schreef paus Franciscus: *“De jongeren eisen van ons verandering. Ze vragen zich af hoe het mogelijk is te beweren dat men aan een betere toekomst werkt zonder na te denken over de milieucrisis en het lijden van de uitgestoten.”*

En: *“Alleen door het koesteren van gedegen deugden is een ecologisch engagement mogelijk. Als iemand zich iets dikker kleedt in plaats van de verwarming aan te zetten, hoewel de eigen economische omstandigheden het hem mogelijk maken meer te verbruiken en uit te geven, dan veronderstelt dit dat hij overtuigingen en een gezindheid heeft verworven die gunstig zijn voor de zorg voor het milieu. **Het is zeer nobel de taak op zich te nemen om zorg te hebben voor de schepping in kleine dagelijkse handelingen en het is schitterend wanneer de opvoeding leidt tot een nieuwe levensstijl.** Opvoeding tot verantwoordelijkheid voor het milieu kan gedrag stimuleren dat een directe en belangrijke invloed heeft op de zorg voor het milieu, zoals het vermijden van het gebruik van plastic of papieren materiaal, het terugbrengen van het waterverbruik, het scheiden van afval, het alleen koken wat men redelijkerwijze ook zal eten, het zorgvuldig omgaan met de andere levende wezens, het gebruik van het openbaar vervoer of carpooling, het planten van bomen en zinloze verlichting uitdoen. Dit alles maakt deel uit van een edelmoedige en waardige creativiteit, die het beste van de mens laat zien. **Iets hergebruiken in plaats van het weg te werpen kan een daad van liefde zijn die onze waardigheid tot uitdrukking brengt** [dikgedrukt door auteur B.B.]”*

De strijd tegen plastic is een van de grootste opgaven die we ooit gehad hebben. We zijn op een punt aangekomen waar we ofwel die strijd tegen het plastic winnen of het milieu onherstelbaar beschadigen. Steeds vaker horen we verhalen van dieren die aanspoelen op het strand met een buik vol van plastic. We kunnen onze ogen simpelweg niet meer sluiten voor de schade die plastic wereldwijd aanricht. Wereldwijd sterven jaarlijks miljoenen zeedieren en -vogels aan de gevolgen van het consumeren van plastic.

- a. Stem van de paus: Wat vind jij ervan dat de paus, als leider van de katholieke Kerk, zich zo nadrukkelijk bemoeit met milieu- en sociale kwesties? Had je dat verwacht? Is dit volgens jou een taak van de Kerk? En wat vind je van het standpunt van de paus?
- b. De plasticsoep: Bekijk het filmpje: [Plasticsoep De grootste soep ter wereld!](#)
- c. Zie desgewenst ook “Een plastic oceaan” van Rick Klöpping: <https://youtu.be/c8X727PJsRs>.

- d. De uitdaging: een week zonder 'wegwerp-sporen'. Probeer in de komende week zo weinig mogelijk tot geen plastic afval te maken. Thuis, op school, op de sportclub etc. Probeer je gezin hierin mee te krijgen.
- e. De bewijsvoering: onze voetafdruk in beeld. Neem een foto van je plastic afval aan het einde van de week (paus Franciscus spreekt over de aarde die op een "onmetelijke stapel vuil" begint te lijken. Deze foto maakt dat mondiale probleem heel persoonlijk en dichtbij.). Wat is jouw deel van het afval? Wat is het afval gezins-breed?
- f. De reflectie: tegen de stroom in zwemmen. Deel de foto met je klas en noteer waar je tegenaan liep om plastic te mijden. Wat vertelt deze ervaring jou over je eigen gewoontes en over de maatschappij waarin we leven? Overigens, het 'tegenaan lopen' is geen falen, maar een ontdekking van hoe de systemen om ons heen werken.
- g. Slotakkoord: van collage naar dialoog. Maak een collage van alle foto's en bespreek in de les de hoeveelheid plastic die over blijft na een week proberen zonder plastic te leven. Hier speelt de "integrale ecologie" van de paus: zorg voor de schepping is onlosmakelijk verbonden met hoe wij als mensen met elkaar omgaan. De afvalberg is een symbool van wat we 'over' hebben voor de toekomst van de aarde.

Opdracht 5: Het verhaal van ons afval: een oproep tot verandering

- **Filmfragment:** 15:15 - 19:35 (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** Het verhaal van de tiener Ridhima Pandey uit Haridwar, India. Ridhima is een jonge klimaatactiviste uit India. In de film vertelt zij over haar diepe zorgen en de nachtmerries die zij als tiener heeft over de toekomst van de planeet. Maar ook vertelt zij over haar strijdbaarheid als jonge klimaatactiviste. Ze toont de gigantische bergen afval en plastic die haar leefomgeving vervuilen en de hevige overstromingen die haar geboorteplaats teisteren. Ze spreekt over haar diepe existentiële angst voor de toekomst. Dit sluit aan bij de introductietekst: *"Moet je daar als tiener nu wel of niet iets mee? ... Dit gaat namelijk ook over jouw eigen toekomst."*

Laudato Si' en de atheïst: samen zorgdragen voor de aarde

Denk aan de niet-religieuze georiënteerde bewegingen (zoals het humanisme) die zich inzetten voor een betere aarde en voor de samenleving als geheel.

In onderstaande opdrachten wordt o.a. een vergelijking gemaakt tussen de religieuze motivatie van de paus en de seculiere, ecocentrische visie van een beweging als de Partij voor de Dieren.

Opdracht 6 Wereldbeeld: de bril waardoor we de wereld zien

Informatie vooraf: een wereldbeeld is de manier waarop waarden en normen je keuzes bepalen in je leven. Vanuit je wereldbeeld interpreteer je de wereld op jouw eigen persoonlijke manier. Van daaruit kijk je positief of negatief naar de wereld, zie je overvloed of juist schaarste, kies je voor eigenbelang of juist voor een rechtvaardige verdeling. Ook bepaal je vanuit je wereldbeeld of mensen wezenlijk gelijkwaardig zijn en of er een rangorde is in wezens (mens, dier, plant).

- a. De bron: Economie als dienaar van het leven. Lees via de volgende link wat de Partij voor de Dieren vindt van de economie: <https://www.partijvoordedieren.nl/standpunten/economie>.

Achtergrondinformatie: In *Laudato Si'* stelt de paus dat "de economie de politiek niet mag dicteren". Het kan voor leerlingen boeiend zijn om te zien dat een seculiere partij vaak tot een vergelijkbare conclusie komt: economische groei mag niet ten koste gaan van de grenzen van de planeet.

- b. De analyse: de bril waardoor je kijkt. Welk wereldbeeld hoort bij de visie van de Partij van de Dieren? Geef je antwoord weer in 5 regels.
- c. De nuance: verschil of overeenkomst? De paus waarschuwt in de encyciek voor een "tirannieke antropocentrisme" (de mens overheersend centraal stellen ten koste van andere levende wezens).

Wat vind jij: is er veel verschil tussen de visie van de paus (de mens is onderdeel van de schepping) en de visie van de Partij voor de Dieren (de mens is als onderdeel van de natuur)?

Of anders gesteld: Maakt het uit of je de natuur beschermt omdat het Gods schepping is (religieus), of omdat de natuur intrinsieke waarde heeft (seculier)?

Opdracht 6: Wereldbeeld: de bril waardoor we de wereld zien

- **Filmfragment:** 19:35 - 31:20 (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** Het verhaal van Chief 'Dadá' Borarí uit het Amazonewoud in Brazilië. Chief Dadá vecht in het Amazonewoud tegen illegale houtkap en de vernietiging van zijn leefomgeving. Hij legt in de film uit dat zijn cultuur de natuur niet ziet als iets 'buiten' henzelf dat je kunt uitbuiten, maar als een levend wezen waar de mens diep mee verbonden is. Dit staat in schril contrast met de illegale houtkap en exploitatie die daar plaatsvinden. Dit fragment illustreert op indringende wijze het "tirannieke antropocentrisme" waar de paus voor waarschuwt. Het daagt leerlingen uit om na te denken over de 'bril' waarmee wij naar de aarde kijken: als gebruiksobject of als gemeenschappelijk huis.

Opdracht 7 Duurzaamheid: een woord, vele werelden

Verschillende politieke partijen hebben verschillende begrippen van duurzaamheid. Hieronder de link naar.

- a. Duurzaamheid als innovatie. Ga naar de link van de PVV en lees hun standpunten over duurzaamheid en innovatie: [Wat zegt het partijprogramma van de PVV over klimaat? - PONT Klimaat](#).
- b. Geen blind vertrouwen. In *Laudato Si'* waarschuwt de paus voor een blind vertrouwen in technologie ("het technocratisch paradigma") als enige oplossing: "De mens en de dingen zijn opgehouden elkaar vriendschappelijk de hand te reiken en zijn elkaars tegenstanders

geworden. Van hieruit komt men gemakkelijk tot het idee van een onbeperkte en grenzeloze groei, die de economen, de theoretici op het gebied van financiën en technologie zo enthousiast heeft gemaakt. Dat veronderstelt de leugen omtrent de oneindige beschikbaarheid van de goederen van de planeet, die ertoe leidt deze “uit te persen” tot aan de grens en daaroverheen. Het betreft de verkeerde veronderstelling dat “er een onbegrensde hoeveelheid energie en bruikbare middelen bestaat, dat de onmiddellijke regeneratie ervan mogelijk is en dat de negatieve effecten van het manipuleren van de natuur gemakkelijk kunnen worden gecompenseerd”.

Hoe verhoudt bovenstaande pauselijke visie zich tot de visie van Forum voor Democratie met betrekking tot duurzaamheid en innovatie?

- c. De mentale spagaat: luisteren naar de tegenpool. Zoek nu van een andere partij de standpunten over duurzaamheid (liefst een partij die ver van de eerste partij vandaan staat, bijv. PRO, zie: <https://groenlinkspvda.nl/standpunten/klimaat-en-energie/>). Noteer de bron en de drie belangrijkste kernpunten uit hun programma.
- d. De confrontatie: waar schuurt het, waar raakt het elkaar? Vergelijk beide visies met elkaar: waar vinden ze elkaar en waar botsen ze? Met argumenten s.v.p. onderbouwen.
- e. Eigen standpunt van duurzaamheid: mijn verdiepte visie. Kom tot een eigen definitie van duurzaamheid met onderbouwing.
- f. Deel de definities met elkaar binnen je klas (de leraar kan hieraan natuurlijk ook deelnemen).

Opdracht 7: Duurzaamheid: een woord, vele werelden (ook *Opdracht 10: Zee-afval en ruimtestof* en *Opdracht 13/15: De dialoog tussen Wetenschap en Religie*)

- **Filmfragment:** 31:20 - 41:00 (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** De stem van de wetenschap via de mariene biologen Greg Asner en Robin Martin op Hawaï. Met behulp van geavanceerde 3D-technologie tonen zij de massale verbleking en sterfte van koraalriffen door de stijgende oceaantemperatuur. Zij waarschuwen dat technologie de fundamentele systemen niet zomaar kan repareren als we onze levensstijl niet aanpassen.
Hun ontmoeting met de paus belichaamt de geciteerde passage uit hoofdstuk 2 van de encycielik: dat wetenschap en religie samen in een productieve dialoog moeten treden.

Opdracht 8 # StartEenMovement – van littekens naar heling en herstel

De kracht van de actie

Sinds een aantal jaren bestaat er een nieuwe trend, de #trashtag challenge. Jongeren gaan erop uit om parkjes, stranden, wandelpaden en andere natuurrijke plekken, schoon maken. De resultaten worden daarna op social media gedeeld met een foto voor en na het opruimen. Dit is 'Laudato Si' in actie: het besef dat onze huidige manier van leven de aarde 'littekens' bezorgt die niet zomaar verdwijnen, maar waarvan we de impact met onze acties kunnen verkleinen.

Origineel was deze trend in het leven geroepen door Byron Román met de tekst: “Here is a new #challenge for all you bored teens. Take a photo of an area that needs some cleaning or maintenance, then take a photo after you have done something about it, and post it.” (bron: <https://www.businessinsider.com/trashtag-challenge-viral-photos-2019-3>).

Deze challenge heeft enorme effecten gehad. Veel mensen reageerden hierop en stranden en natuurgebieden werden schoongemaakt. Dit is een stukje ‘Laudato Si’ dat onbewust in de tienergeneratie is neergedaald, omdat jongeren als geen ander doorhebben dat de wereld om positieve herstelmatregelen ‘schreeuwt’.

Dergelijke challenges staan helemaal in lijn met het volgende citaat, geïnspireerd op ‘Laudato Si’:

“Bovendien hebben onze werken blijvende waarde; ze zullen bewaard blijven. Maar Jezus hield na zijn opstanding nog littekens. Blijkbaar verdwijnen ook de beschadigingen die wij veroorzaken niet zomaar. Zo zijn we geroepen deze aarde geen littekens te bezorgen.” (Reinier Sonneveld, vrij naar 1 Korintiërs 3:9-15; bron: <https://www.eo.nl/artikel/is-de-bijbel-milieuvriendelijk>, punt 7).

- a. De inspiratie: geen littekens, maar zorg. Bedenk in een groepje van 2 tot 4 personen een eigen #challenge om de eigen ecologische leefwereld te verbeteren. Denk niet alleen aan het 'ding' (het afval of de energie), maar ook aan de relatie. Hoe kan jouw actie een 'vriendschappelijke handdruk' zijn tussen mens en natuur?"

Inhoudelijke tip: De paus spreekt over "integrale ecologie": zorg voor de natuur is onlosmakelijk verbonden met zorg voor mensen. Denk bijvoorbeeld aan een challenge die beide verbindt. Bijvoorbeeld: #KookVoorDeBuurt (tegen voedselverspilling én eenzaamheid).

- b. De pitch: de ander uitnodigen. Presenteer jullie idee in een korte pitch (30 seconde tot 1 minuut). Vertel wat je challenge inhoudt waarom dit mensen kan aanzetten tot verandering.
- c. De uitvoering: actieve vormgevers van ons huis. Voer de challenge uit. Door als leraar de leerlingen de ruimte te geven om zelf een "movement" te starten, wordt hun eigen actorschap erkend: zijn niet langer alleen consumenten, maar actieve vormgevers van hun eigen 'gemeenschappelijke huis'.
- d. Reflectie: Maak van je actie een kort verslag (foto/video). Laat niet alleen zien wat er veranderd is in de wereld, maar vertel ook wat er bij jouzelf veranderd is door dit te doen. Hoe voelde het om een 'beheerder' te zijn in plaats van een 'gebruiker'?

Opdracht 8: #StartEenMovement – van littekens naar heling en herstel & Afsluitende opdrachten (16, 17, 18)

- **Filmfragment:** 59:30 - slot (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** De hoofdpersonen (Arouna, Ridhima, Dadá en de wetenschappers) ontvangen de officiële uitnodiging per brief uit het Vaticaan. Ze wandelen door de natuur, delen hun innerlijke spirituele ervaringen en transformeren hun pijn in gemeenschappelijke hoop en diepe onderlinge verbondenheid. De wetenschapper, de inheemse leider, de moslimjongere uit Senegal en de tiener uit India vinden elkaar volledig. Ook gaan zij een openhartige en diepe dialoog aan met paus Franciscus. De paus luistert naar hun littekens en benadrukt

dat "alles met elkaar verbonden is". Er ontstaat hoop; ze beseffen dat ze niet langer alleen staan in hun geïsoleerde strijd, maar dat hun afzonderlijke stemmen samenkomen in een grotere beweging. Dit sluit aan bij de overgang van ecologische littekens naar actief actorschap en hoop. Het inspireert leerlingen hopelijk om te zien dat verandering begint wanneer individuen zich verbinden en samen een 'movement' starten.

Laudato Si' en de wereld – ons gemeenschappelijk huis

In paragraaf 22 van de encycliek schrijft paus Franciscus dat onze wereld een enorme stapel vuilnis aan het worden is door onze wegwerpcultuur (*la cultura del scarto*). Wat wij hier weggooien of overmatig verbruiken, heeft directe gevolgen voor mens en dier op plekken waar zij de prijs betalen voor onze overvloed. Denk bijv. aan de volgende zaken.

- Wij maken afval en daar hebben mensen en dieren op een hele andere plekken op aarde onvoorstelbaar veel last van.

Wij leven in onvoorstelbare overvloed en anderen hebben leven in totale armoede en hebben last van droogte en/of overstromingen.

Opdracht 9 Weersveranderingen – natuurlijk ritme of menselijke littekens?

- a. De bron: signalen van een veranderend klimaat. Bekijk via de link de berichtgeving over de opwarming en extreme neerslag: <https://klimaat.be/klimaatverandering/waargenomen-veranderingen>
- b. De analyse: De verantwoordelijkheid van ons handelen. Wat vind je van het steeds warmere en nattere weer? Is dit een natuurlijk fenomeen of een door menselijk handelen veroorzaakt fenomeen? Onderbouw je visie met argumenten.
- c. Eigen inbreng: wat doe ik eraan? Hoe verhoudt jouw eigen levensstijl zich tot deze mondiale weersveranderingen? Kun je de stem horen van de mensen die nu al last hebben van droogte of overstromingen, ook al wonen ze ver weg?
- d. De paus gebruikt de term 'ecologische schuld' om aan te geven dat rijke landen een schuld hebben aan arme landen vanwege het onevenredige gebruik van natuurlijke bronnen. Wat is jouw mening hierover?

Opdracht 9: Weersveranderingen & Opdracht 10: Zee-afval

- **Filmfragment:** 11:25 - 15:15 (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** Een diepere blik op de verstoorde natuurlijke ritmes en de impact van de opwarming op de oceanen. Het toont hoe ecosystemen wereldwijd overbelast raken en hoe menselijk handelen diepe ecologische littekens achterlaat in het mariene leven. Dit fragment voedt de discussie in Opdracht 9 over de vraag of weersveranderingen een natuurlijk ritme of menselijke littekens zijn. Tevens sluit het beeldmateriaal aan bij de grenzen van ons beheer (Opdracht 10).

Opdracht 10 Zee-afval en ruimtestof: de grenzen van ons beheer

- a. De bron: een late grens aan vervuiling. Raadpleeg de site <https://www.noordzee.nl/schepen-mogen-geen-afval-meer-dumpen-op-zee/>
- b. Reflectie: Wat vind je ervan dat deze regel tot 2011 duurde om tot stand te komen? Wat zegt dit over onze zorg voor het 'gemeenschappelijke huis'?

Inhoudelijke tip: In *Laudato Si'* schrijft de paus dat politiek en bedrijfsleven vaak traag reageren omdat ze voorrang geven aan winst en gemak boven de bescherming van de schepping. Herken je dat in dit dossier (en in andere situaties)?

- c. Het ideaal: rentmeesterschap in de kosmos. Fantaseer vooruit: wat zouden we moeten doen om bij ruimte-exploratie (ruimte-verkenning) geen enorme berg afval te produceren. Maak een uitgebreid verslag met goede argumentatie.

Zie opdracht 9 >>>

Opdracht 11 Klimaatjurist in actie tegen vervuiling van natuur en leefomgeving

Roger Cox is een bekende advocaat die grote zaken won tegen de staat en Shell. In dit interview ontdekken we dat zijn kracht niet alleen uit wetboeken komt, maar uit een diepe bron: zijn liefde voor de natuur, zijn geloof en de inspiratie die hij vond in *Laudato Si'*. Hij laat zien dat je pas echt 'verstaan' kunt als je geworteld bent in je eigen waarden.

- a. De bron: recht doen vanuit het hart. Lees het hele verhaal: [Lezing-Roger-Cox-van-4-oktober-2025-in-oudkatholieke-kerk-Hilversum.pdf](#)
- b. De spiegel: Wat drijft jou? Roger Cox vertelt dat zijn liefde voor de natuur ontstond toen hij als zesjarige met zijn hond en een verrekijker het veld in trok. Welke ervaring uit jouw jeugd (een plek, een dier, een persoon) heeft bij jou het eerste zaadje geplant voor de zorg voor de wereld? Beschrijf deze ontwikkeling in een aantal stappen.
- c. Het Kelderluik-principe. Cox gebruikt een juridische term: **gevaarstelling** (het kelderluik-principe). Hij stelt dat we met onze levensstijl een gevaarlijke situatie creëren voor anderen, terwijl we dat weten en er iets aan kunnen doen. Aan de ene kant staat ons verlangen naar comfort en luxe (het open kelderluik). Aan de andere kant staat de veiligheid van mensen elders op de wereld.

Is het volgens jou "rechtvaardig" om van burgers en bedrijven te eisen dat ze hun gedrag aanpassen, zelfs als ze daar zelf (enig) nadeel van hebben? Gebruik in je antwoord het begrip 'menselijke waardigheid'.

- d. Jouw Movement: De deugd van de Hoop. Cox eindigt met hoop. Hij zegt: "God gaat niet het klimaat redden. Dat zullen we echt zelf moeten doen." Hij ziet matigheid (soberheid) niet als een verlies, maar als een manier waarop het leven "gewoon beter" wordt. Kijk naar de zeven deugden in het artikel (wijsheid, matigheid, rechtvaardigheid, dapperheid, geloof, hoop en liefde). Kies er één uit die jij het meest nodig vindt om de klimaatcrisis aan te pakken.
- e. De Pitch: Verzin een korte slogan of hashtag (bijv. #MoedigeMatigheid) en leg in 30 seconden aan de klas uit hoe deze deugd ons 'gemeenschappelijke huis' kan redden.

Opdracht 12 De wegwerpcultuur: van spullen naar mensen

Van wegwerpcultuur naar verwondering: De kunst van het herwaarderen

Paus Franciscus waarschuwt dat onze 'wegwerpcultuur' (*la cultura del scarto*) dieper gaat dan alleen afval. Als we wennen aan het idee dat alles vervangbaar is zodra het niet meer 'nuttig' of 'nieuw' is, lopen we het risico dat we ook zo naar mensen gaan kijken.

Ook in het onderwijs kunnen leraar en leerlingen elkaar als te vanzelfsprekend gaan zien, dan verliezen we de waarde van ieder mens en ieder menselijk contact uit het oog. Maar liever positief gezegd, denk aan een moment in de klas (school) waarbij je je positief verbonden voelde met de elkaar. Dat besef van verbondenheid heeft oneindige waarde.

Paus Franciscus stelt dat een gebrek aan eerbied voor de natuur hand in hand gaat met een gebrek aan eerbied voor de menselijke waardigheid (en *vice versa*). Als we de wereld alleen als 'gebruiksobject' zien, verdwijnen verwondering en dankbaarheid. Maar waar de verwondering en dankbaarheid verschijnen, komt energie vrij. Een kracht die ons aanzet om het goede te doen:

- Voor onszelf en voor elkaar.
- Voor vreemdeling en de naaste (dichtbij en veraf).
- Voor de hele dieren- en plantenwereld.

a. De Reflectie: Jouw lijstje als wegwijzer *Kijk nog eens naar je lijstje met afval van hierboven.*

Inhoudelijke tip: In *Laudato Si'* (paragraaf 43) staat dat de menselijke omgeving en de natuurlijke omgeving samen achteruitgaan. Wanneer we dingen makkelijk 'afschrijven', worden we vaak ook onverschilliger voor de kwetsbaarheid van mensen om ons heen.

- b. De Verdieping: Zorg voor de dingen is zorg voor elkaar. Hoe kan de manier waarop jij met je spullen omgaat (repareren, koesteren of juist direct wegdoen), iets zeggen over hoe jij naar mensen of naar jezelf kijkt?
- Kijk je met een gesloten perspectief: "Het is maar een voorwerp, als het stuk is koop ik een nieuwe."
 - Of kijk je met een open perspectief: "Als ik de moeite neem om iets te repareren, erken ik de waarde ervan. Misschien leer ik daardoor ook meer geduld en zorg te hebben voor mensen die 'niet perfect' functioneren of extra aandacht nodig hebben"?
 - Leg uit voor welk perspectief je (meestal) kiest en waarom je zo kiest. Probeer in je antwoord de verbinding te leggen tussen 'zorg voor de dingen' en 'zorg voor elkaar'.

Opdracht 12: De wegwerpcultuur: van spullen naar mensen

- **Filmfragment:** 54:10 - 59:30 (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** Tijdens de ontmoeting deelt Chief Dadá zijn persoonlijke littekens (hij is fysiek aangevallen vanwege zijn bescherming van het woud). De paus reageert zichtbaar geëmotioneerd en trekt de parallel tussen hoe we de natuur 'afschrijven' en hoe de maatschappij kwetsbare mensen uitsluit. Dit sluit aan op uw verdieping bij Opdracht 12, waarin gesteld wordt dat de **wegwerpcultuur** (*la cultura del scarto*) dieper gaat dan afval alleen: wanneer we dingen

makkelijk afschrijven, worden we ook onverschillig voor de menselijke waardigheid en de kwetsbaarheid van de mensen om ons heen.

Laudato Si' en de andere religies: een dialoog over de schepping

Citaat van paus Franciscus uit Laudato Si' (begin hoofdstuk 2: Het evangelie van de schepping)

“Waarom nemen wij in dit document, dat gericht is tot alle mensen van goede wil, een hoofdstuk met de geloofsovertuigingen op? Ik ben mij ervan bewust dat op het gebied van de politiek en de filosofie sommigen het idee van een Schepper krachtig afwijzen of het voor irrelevant houden, zodat zij de rijkdom die de godsdiensten kunnen bieden voor een integrale ecologie en de volledige ontwikkeling van het menselijk geslacht, verbannen naar het terrein van het irrationele. Andere keren veronderstelt men dat deze een subcultuur vormen die men eenvoudigweg moet tolereren.

Wetenschap en religie, die een verschillende benadering van de werkelijkheid bieden, kunnen echter in een intensieve en voor zowel wetenschap als religie productieve dialoog treden“
[dikgedrukt door auteur B.B.].

De rijkdom van verschillende brillen

Paus Franciscus nodigt ons uit om de 'bril' van de religie niet weg te leggen als iets ouds of irrationeels. Juist in de ontmoeting tussen verschillende tradities ontstaat een rijker beeld van onze zorg voor de aarde: religies bieden een specifieke rijkdom voor een 'integrale ecologie'. Hoewel sommigen religie als 'irrationeel' bestempelen, stelt de paus juist dat wetenschap en religie samen in een productieve dialoog kunnen treden. Beide bieden een andere manier om naar dezelfde werkelijkheid te kijken.

Denk aan welke overeenkomsten en verschillen je aantreft in de verschillende omgang van godsdiensten met de schepping.

Opdracht 13 Christelijk groen

- Verkenning: groen gelovig. Bezoek de website <https://groengelovig.tearfund.nl/>. Kijk niet alleen naar de teksten, maar ook naar de beelden: wat straalt deze beweging uit?
- Reflectie: wat is schepping? Inhoudelijke tip: In de bijbel staat dat de mens de aarde moet 'bebouwen en bewaren'. Voor deze groep is de aarde geen 'bezit', maar een geschenk dat we in bruikleen hebben. Verwoord in ongeveer 10 regels in je eigen woorden wat het begrip 'schepping' voor deze groep betekent.
- Jouw stem. Wat is jouw eigen definitie van schepping of ecologie? Probeer in 5 regels te beschrijven of jij de wereld ziet als een toevallig mechanisme (gesloten) of als een zinvol geheel (open). Graag met argumenten onderbouwen.

Opdracht 14 De Kleuren van de wereldreligies

Paus Franciscus stelt dat we de "rijkdom van de godsdiensten" nodig hebben. In deze opdracht ga je onderzoeken hoe andere tradities naar de natuur kijken.

- a. De zoektocht. Kies één van de volgende religieuze concepten uit om kort te onderzoeken:
 1. Islam (Khalifa): de mens als rentmeester/vertegenwoordiger van God op aarde.
 2. Hindoeïsme (Ahimsa): geweldloosheid en respect voor alles wat leeft.
 3. Boeddhisme (Inter-zijn): het besef dat wij diep verbonden zijn met alle levende wezens.
 4. Jodendom (Tikkun Olam): letterlijk 'het herstellen van de wereld'. Het idee dat we de gebroken stukken van het leven kunnen gebruiken om een rechtvaardige en goede wereld op te bouwen.
- b. De Verdieping via de dialoog. Stel je voor dat je met iemand uit een van bovenstaande tradities praat over de wegwerpcultuur.
 1. Hoe helpt de 'bril' van deze religie om de waarde van een ding, dier of mens te zien die niet meer 'nuttig' lijkt?
 2. Verandert dit jouw eigen kijk op je omgaan met de wereld? Denk bijvoorbeeld aan het repareren van een vriendschap of een voorwerp in plaats van het te vervangen. Leg uit waarom dit perspectief je wel of juist niet aanspreekt.

Opdracht 15 Boeddhisme en het gemeenschappelijk huis

Niet alleen christenen, maar mensen van alle religies maken zich zorgen over onze aarde. Ter gelegenheid van het Vesakh-feest (de belangrijkste boeddhistische feestdag) schreef de Pauselijke Raad voor Interreligieuze Dialoog een bijzondere brief aan alle boeddhisten wereldwijd, direct geïnspireerd door *Laudato Si'*.

Louis Tauran, president van de Raad, schreef onder andere: “Aangezien de klimaatcrisis mede wordt veroorzaakt door menselijk handelen, moeten wij - Christenen en Boeddhisten - samenwerken het hoofd bieden aan de crisis met een ecologische spiritualiteit. [...] De toename van mondiale milieuproblemen maakt interreligieuze samenwerking nog urgenter”.

- a. Verkenning: een brief over de grenzen heen. Lees in tweetallen deze brief: [Klik hier voor de boodschap van de Pauselijke Raad](#). Let bij het lezen op woorden die zowel in het christendom als in het boeddhisme belangrijk zijn als het gaat over de natuur (zoek naar 'key words' zoals *interconnectedness*, *compassion* en *stewardship*, dit helpt hen om de universele taal van de ecologie te herkennen).
- b. Reflectie. Geef een korte samenvatting van de zaken die jullie zijn opgevallen in deze boodschap.
- c. Actie 1. Schrijf een brief, gericht aan de Boeddhisten en de Pauselijke Raad, als antwoord met daarin jullie reactie en eigen visie.
En/of (wellicht te verdelen binnen de klas):
- d. Actie 2: Een gedeeld gebaar. Bedenk samen één concreet 'ritueel' of gebaar dat in de klas uitgevoerd zou kunnen worden, waarin zowel respect voor de schepping (christelijk) als eerbied voor al het leven (boeddhistisch en christelijk) naar voren komt.
Bijvoorbeeld: Het verzorgen van een plant in de klas, of een moment van stilte voor de zogenaamde 'niet-nuttige' tijd.

Laudato Si' en de andere religies / Opdracht 15: Boeddhisme

- **Filmfragment:** 41:00 - 54:10 (<https://laudato-si.nl/the-letter/>)
- **Inhoud:** De daadwerkelijke ontmoeting en de intieme **dialogoog in het Vaticaan** tussen de paus en de diverse vertegenwoordigers. De paus luistert naar hun verhalen en benadrukt dat we over alle grenzen van religie, cultuur en discipline (wetenschap en geloof) heen moeten samenwerken. "Alles is verbonden," zo stelt hij.
Dit fragment is de belichaming van hoofdstuk 2 uit de encycliek: de noodzaak van een intensieve, productieve **dialogoog tussen wetenschap, religie en cultuur** om de gezamenlijke crisis het hoofd te bieden.

Afsluitende doe-opdrachten

Opdracht 16 De Duurzame Bucketlist – Een Aftermovie van Hoop

Inleiding

Duurzaamheid is niet alleen iets voor politici of wetenschappers; het begint bij de keuzes die jij elke dag maakt. Paus Franciscus noemt dit de "ecologie van het dagelijks leven".

Door kleine handelingen — zoals korter douchen of het licht uitdoen — laat je zien dat je de wereld niet als een gebruiksobject ziet, maar als een geschenk waar je zorg voor draagt.

De Opdracht: Jouw Maand van Actie

Maak een duurzame bucketlist met acties die voor jou haalbaar maar ook uitdagend zijn. Denk aan:

- **Water:** De kraan uit bij het tandenpoetsen of maximaal 5 minuten douchen.
- **Energie:** Lampen uit, apparaten van stand-by.
- **Consumptie:** Een week geen vlees eten of geen nieuwe kleding kopen.
- **Mobiliteit:** De fiets in plaats van de scooter of auto.

Het Verslag: De Educatieve Aftermovie

Elke week voer je één item uit. Maak hier een kort filmpje van. In het filmpje vertel je niet alleen *wat* je doet, maar vooral *waarom* je dit doet vanuit het perspectief van **Laudato Si'** en de **evolutie**.

Inhoudelijke tips voor de 'Aftermovie'

Om de opdracht extra diepgang te geven, kunnen de leerlingen de volgende drie vragen in hun filmpjes beantwoorden:

1. **Verbondenheid (Laudato Si'):** Hoe helpt deze kleine actie de "schreeuw van de aarde" te verzachten? Besef je dat jouw besparing van water ergens anders op de wereld ruimte geeft?
2. **Rentmeesterschap (evolutie):** De mens is een product van de evolutie, maar we zijn ook de enigen die bewust kunnen kiezen voor het behoud van de natuur. Hoe voelt het om een 'beschermer' van de evolutie te zijn in plaats van een 'consument'?
3. **Persoonlijke groei (ontwikkeling):** Verandert deze actie iets in hoe jij naar jezelf kijkt? Word je een klein teken van hoop voor je omgeving?

De Aftermovies als Manifest: De filmpjes kunnen aan het eind van de maand achter elkaar gezet worden op de schoolsite en wellicht ook op andere sites (hiermee maak je het bereik van jullie acties veel groter: de *Laudato Si'* Alliantie Nederland is zeer geïnteresseerd: [Laudato Si' | Samen zorgen voor ons gemeenschappelijk huis](https://laudato-si.nl); info@laudato-si.nl)⁷. Dit vormt een collectief 'Loflied op de Schepping' van de hele klas. Dit versterkt de gemeenschappelijke betrokkenheid op dit onderwerp.

Opdracht 17 De Duurzame Ruilmarkt – Waarde boven Prijs

Deze opdracht kan met opdracht 18 gecombineerd worden

Inleiding: De Schat in de Scherven

Paus Franciscus herinnert ons eraan dat "zorg dragen voor de wereld deel uitmaakt van een levensstijl die de bekwaamheid tot samenleven en gemeenschap inhoudt" (*Laudato Si'*, par. 228). Door spullen niet weg te gooien, maar te herstellen en te delen, verzetten we ons actief tegen de wegwerpcultuur. We laten zien dat waarde niet wordt bepaald door een prijskaartje, maar door de zorg die we erin steken.

De Opdracht: Van 'Afval' naar 'Geschenk'

Jullie gaan als klas een duurzame ruilmarkt organiseren. Dit is geen gewone markt, maar een plek waar we laten zien dat alles en iedereen een tweede kans verdient.

1. Inzameling en transformatie: Neem spullen mee die thuis niet meer worden gebruikt. In plaats van ze direct te verkopen, gaan jullie ze eerst 'waarderen': repareren, verven of versieren.
2. De markt van de vrije gift: De bezoekers bepalen zelf de prijs. Dit vraagt om vertrouwen. We dwingen de klant niet tot een prijs, maar nodigen hen uit tot een gulle bijdrage.
3. Het Doel: De opbrengst gaat naar een zelfgekozen duurzaam goed doel. Jullie zijn de ambassadeurs die aan de klanten uitleggen waarom dit doel bijdraagt aan het herstel van onze aarde (Tikkun Olam).

Reflectiepunten:

- De 'gratuiteit' (de vrije gave): Paus Franciscus spreekt vaak over het belang van onbaatzuchtigheid. Vraag: "Hoe voelt het als je de controle over de prijs loslaat en vertrouwt op de goedheid van de ander?"
- Creativiteit als verzet: Het versieren en repareren van oude spullen is een vorm van creatieve vrijheid. Het maakt van de leerling een 'mede-schepper'. Dit sluit aan bij het idee dat de mens niet alleen een consument is, maar een khalifa (rentmeester) die schoonheid toevoegt aan de schepping.

⁷ De site <https://laudato-si.nl/> grote interesse om de beste Aftermovies te publiceren. Neem gerust contact op met hen via het volgende emailadres: info@laudato-si.nl (<https://laudato-si.nl/contact/>).

- Sociale Ecologie: De markt is een ontmoetingsplek. De leerlingen fungeren hier als medium tussen het oude voorwerp, de nieuwe eigenaar en het goede doel. De dialoog bij het kraampje is belangrijker dan de transactie zelf.

Tip voor de uitvoering

Je zou bij elk gerepareerd voorwerp een klein kaartje kunnen hangen met een korte tekst: *'Ik was afgeschreven, maar door zorg weer waardevol geworden.'* Dit maakt de boodschap van de 'kunst van het herwaarderen' tastbaar voor de bezoeker.

Opdracht 18 Afronding: de Dag van de Herwaardering

Deze opdracht kan met opdracht 17 gecombineerd worden

Onze oogst delen met het 'Gemeenschappelijke Huis'

Vandaag laten we aan de buitenwereld zien wat we hebben geleerd en gedaan. Het is een dag van ontmoeting, waar de 'vrije gift' en de verwondering centraal staan. We vieren dat we geen passieve consumenten zijn, maar actieve bewoners van de aarde.

De Uitvoering: Een Duurzame Expo

Op deze dag organiseren we een evenement voor ouders en medeleerlingen:

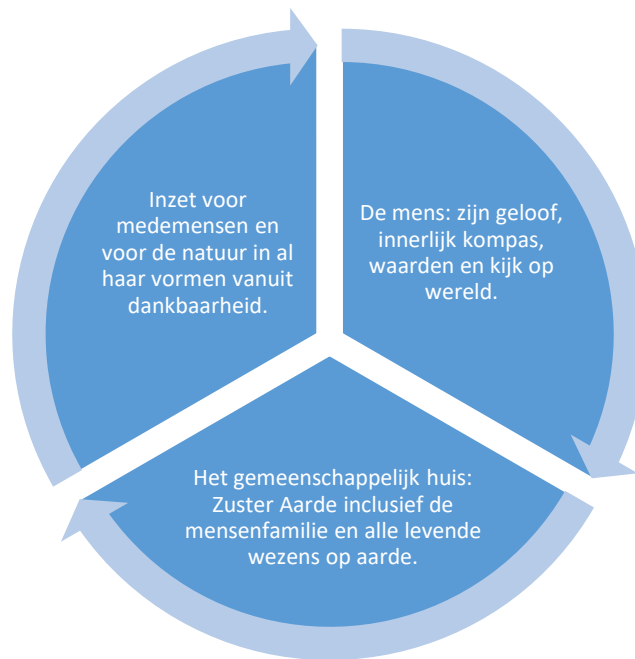
1. **Première:** De educatieve *aftermovies* (van de bucketlist) worden vertoond. We doen dit op een duurzame manier (bijvoorbeeld door apparaten na gebruik direct uit te zetten of op één centraal scherm te projecteren).
2. **Marktplaats:** De 'gepimpte' en gerepareerde spullen worden aangeboden op de ruilmarkt. Deze markt is een uitgelezen plaats om met de bezoekers in gesprek te gaan over de vraag: 'Wat is werkelijk van waarde?'
3. **Stem van een nieuwe generatie:** Bij elk onderdeel leggen leerlingen uit hoe dit te maken heeft met zorg voor de natuur en de menselijke waardigheid. Ook kunnen zij vertellen wat dit proces met hén heeft gedaan.

Het Web van Verbondenheid in ons Gemeenschappelijk huis

Naar *Laudato Si'*

1. Het Diagram: de Driehoek van Relaties

Dit schema toont dat we nooit 'los' staan van onze omgeving. Elke verandering in één hoek heeft invloed op de andere twee. Het is de fundering van de 'eco-sociale cohesie' waarop ons leven, ons onderwijs en onze samenleving, ons ecosysteem rusten.

2. De Drie Dimensies van Zorg

Volgens paus Franciscus (*Laudato Si'*) is een gezonde wereld gebaseerd op het evenwicht tussen drie fundamentele relaties:

- **Zorg voor de natuur (de aarde en kosmos):** we zijn geen eigenaren, maar bewoners van een gemeenschappelijk huis.
- **Zorg voor de naaste (de ander, dichtbij en veraf):** we menselijke waardigheid is de maatstaf voor een rechtvaardige samenleving.
- **Zorg voor het innerlijk (ieders levensverhaal):** je eigen levensvisie en spiritualiteit bepalen hoe je naar de wereld kijkt.

De kernboodschap

Je kunt de natuur niet beschermen als je niet ook voor mensen zorgt, en je kunt niet werkelijk voor mensen zorgen als je je eigen innerlijke houding vergeet (en dat allemaal *vice versa*). Het is één onverbreekelijk dynamisch geheel.

3. De pedagogische vertaling naar het onderwijs

In de klas betekent dit schema dat de vakinhoud nooit 'kaal' is. Wanneer wij over de natuur leren, leren we – als het goed is – tegelijkertijd over onze verantwoordelijkheid voor elkaar en over onze eigen plek in de evolutie.

- Als de *verwondering* in de innerlijke hoek groeit, neemt de *eerbied* voor de natuur toe.
- Als de *solidariteit* met de ander(en) en met de natuur groeit, neemt de *onverschilligheid* van de wegwerpcultuur af.

Slotwoord: een oproep tot verbondenheid

Deze lesbrieven besluit ik graag met een prachtige paragraaf uit de encycliek van paus Franciscus. Het is een zeer positieve en hoopgevende benadering die ons allemaal uitdaagt om door te gaan met goede, kleine of grote initiatieven, overal in de samenleving.

Graag wens ik alle gebruikers van deze lesbrieven veel succes toe met de persoonlijke en eco-sociale groei ten bate van mens, dier, plant en wereld.

Dr. Bill Banning

De kracht van gemeenschap

“In de schoot van de maatschappij bloeit een talrijke verscheidenheid aan verenigingen die zich voor het algemeen welzijn inzetten door het natuurlijk en stedelijk milieu te verdedigen. Zij bekommeren zich bijvoorbeeld om een openbaar object (een gebouw, een fontein, een vervallen monument, een landschap, een plein), of om iets dat van allen is te beschermen, saneren, verbeteren of te verfraaien.

Om hen heen ontwikkelen of herstellen zich relaties en ontstaat een nieuw lokaal maatschappelijk netwerk. Zo bevrijdt een gemeenschap zich van op consumptie gerichte onverschilligheid. Dat sluit de ontwikkeling van een gemeenschappelijke identiteit in, een geschiedenis die wordt bewaard en doorgegeven.

Zo neemt men de zorg voor de wereld en de levenskwaliteit van de meest armen op zich met een gevoel van solidariteit, uiting van het bewustzijn dat men een gemeenschappelijk huis bewoont dat God ons heeft toevertrouwd. Deze gemeenschappelijke activiteiten kunnen worden tot intense spirituele ervaringen, wanneer zij uitdrukking zijn van gevende liefde.”

-Paus Franciscus (Laudato Si', par. 232)